створенням Центральною Радою Департаменту Вільного козацтва на чолі з соціал-демократом П. Певним, який намагався перебрати на себе всю повноту влади над козацькими загонами.

У 1936–1942 рр. І. Полтавець-Остряниця – отаман Українського Вільного Козацтва (УВК) Українського Національного Козацького Руху. У 1942–1945 рр. – отаман Запорозької Бригади Українського Вільного Козацтва Української Національної Армії (УНА), але активною політичною та військовою діяльністю у цей час не займався. Помер у Мюнхені у 1957 р.

Список використаних джерел

1. Лободаєв В. М. Вільнокозачий рух у березні-серпні 1917 р. / В. М. Лободаєв // Витоки і становлення ідейних та організаційних основ: Український історичний збірник. – 2000. – Вип. 2. – С. 139–164.
2. Іван Полтавець-Остряниця – наказний отаман Українського вільного козацтва / Ю. Каліберда // Воєнна історія. – 2011. – № 4. – С. 98–105.
3. Війна з державою чи за державу? Селянський повстанський рух в Україні 1917–1921 років / [Архірейський Д., Ісаков П., Ковальчук М. та ін.]; під ред. Лободаєва В.]. – Х., 2016. – 399 с.

Володимир Назаренко

КОРОЛІВСТВО УГОРЩИНА В X–XVI СТ.

Союз напівосілих угорських племен, вигнаний з південноруських степів кочівниками – печенігами, у кінці IX ст., перейшовши Карпати почав заселяти Середнє Подунав’я. Сприятливі природні та зовнішньополітичні умови сприяли їх господарському та соціальному прогресу.

У X ст. З’явилися зачатки державності – володіння перших племінних об’єднань на територіальній основі. Як свідчать матеріали топоніміки та археологічні знахідки, у долинах рік до XI–XII ст. Зберігали самостійне існування поселення осілих слов’янських народів, які там з’явилися до приходу угорців. На півночі та півдні етнічна територія угорців межувала з областями, заселеними предками словаків та хорватів. Їх території стали частиною багатоетнічного королівства Угорщини. Проживання в X ст. на сході Середнього Подунав’я східних романців ще не доказане, хоча така гіпотеза має своїх прихильників. Достовірно писемні джерела мають дані про валахів з XII – початку XIII ст. Процес складання та оформлення феодальних відносин в Угорщині протікав до середини XIII ст. Він був прискорений разом з ростом майнової

диференціації та виділенням родоплемінної знаті в середовищі самих угорців походами угорських загонів на країни Центральної та Західної Європи та на Балкани у першій половині X ст. Захвачена здобич збагачувала родоплемінну верхівку, яка склала пізніше основу феодального класу.

У їх володіннях у другій половині X ст. Діяли візантійські та західні місіонери. Володіння великих землевласників та короля були населені спочатку вільними общинниками та різноманітними категоріями залежних кріпаків. У найбільш тяжкій залежності від феодалів знаходилися серви та лібертини – нащадки рабів, які були посаджені на землю. Але вже у XI ст. вони перетворилися в особисто залежних кріпаків. Основною повинністю сервів та лібертинів була панщина, однак у володіннях церкви уже в ранні часи вона була відтиснута на другий план продуктовою рентою. Особливу категорію кріпаків великих королівських володінь складали «замкові люди» – колишні вільні, посажені на землю та зобов'язані поряд із воєнною службою натуральним оброком та відробітковими повинностями на користь короля. Протягом XI ст. Завершилося перетворення основної маси вільних общинників у феодально залежних кріпаків. У їх повинностях переважали грошові платежі [4, с. 583].

Королі та клас феодалів вели активні зовнішню політику. В кінці XI та на початку XII ст. територія Угорщини значно розширилася. На сході до її володінь була приєднана Трансильванія, на багато століть відірвана від румунських земель. Хорватська держава, яка була приєднана до Угорщини, зберегло особливе законодавство та свої форми управління.

В результаті приєднання Далмації та Хорватії Угорщина отримала вихід до Адріатичного моря, але при цьому опинилася втягнутою у боротьбу з Венецією та Візантією. У ході боротьби з Візантією Угорщина із зусиллями утримала Далмацію та інші області на Балканському півострові.

У цей же період посилився торговий рух через Угорщину, особливо по головному її водному шляху – Дунаю. Цей шлях набув особливе значення. Вздовж нього рухалися хрестоносці, по ньому встановлювалися зв'язки з Заходом та Сходом.

У XII–XIII ст. Відбувалося подальше укріплення феодальних відносин в країні. Зросло велике землеволодіння, у тому числі церковне, посилювалася незалежність феодальної знаті від короля; її могутність засновувалася тепер на її земельних володіннях, за які вона міцно трималася. Королівська влада послаблювалася, особливо у результаті роздачі королівських маєтків феодалам; земельний фонд, створений при перших королях династії Арпадів, поступово виснажувався. Пам'яткою поступок королівської влади феодалам є «Золота булла» Андрія II (1222). Ця булла являла свого роду феодальну конституцію Угорщини,

закріплення прав та привілеїв дворянства. Вона підтверджувала перетворення бенефіціїв в спадкову власність дворянства та гарантувала щорічне скликання сейму, який складався з магнатів і представників середнього та дрібного дворянства.

Дворянство було звільнене від податків, дворяни отримали особисту недоторканість. Віднині вони були підсудні лише королю, палатину та королівському судді. Управління в комітатах було передано в руки місцевого дворянства. Комітат став тепер називатися universi-tasnobilium – «сукупність знатних». Знать обирала на своїх зборах усіх посадових осіб комітату, у тому числі і помічника ішпана. Тільки ішпан призначався королем.

Дворянство отримало право служити королю тільки в межах держави. Для того щоб використовувати воєнні сили дворян за межами держави, треба було їх спеціальну згоду. Король зобов'язався не роздавати земель та пожалувань іноземцям і не призначати іноземців на державні посади.

Остання стаття «Золотої булли» нагадує заключну статтю англійської Великої хартії вольностей. Вона узаконювала право супротиву феодалів королю, якщо король не буде дотримуватися «Золотої булли». В такому випадку дворянство мало право повстання проти короля, що силою змусити його до покори. У кінці XIII ст. могущество магнатів ще більш посилилося: вони добилися права мати гарнізони в своїх укріплених замках [2, с. 747].

До кінця XIII ст. в Угорщині спостерігається ріст виробничих сил. Провідною галуззю сільського господарства до цього часу кінцевим стало землеволодіння. Хоча переважною системою землеволодіння залишалась перелогова система, показником прогресу була поява у XIV ст. трипілля. Продовжує розвиватися тваринництво, рибальство, виноградництво. Сільськогосподарські продукти – вино, продукти тваринництва частково йдуть на продаж у міста, які розвиваються, частково навіть в інші країни – Чехію, австрійські землі, Польщу. Під впливом розвиткових товарно-грошових відносин становизе основної маси угорських кріпаків в XIV–XV ст., становиться ще більш тяжким. Неухильно зростають продуктова та грошова рента, а також відробіткові повинності. У 1351 р. Законом закріплюється введення нової натуральної повинності – «дев'ятини». Власники окремих маєтностей все більше використовують панщинну працю кріпаків. На плечі кріпаків перекладається також утримання військ. Одночасно погіршується і правове положення кріпаків. Якщо до початку XIV ст. Угорські кріпаки ще зберігали право переходу від одного феодала до іншого, то в перше десятиліття XIV ст. був прийнятий закон, за яким здійснення цтого права ставилося в залежність від дозволу колишнього власника. Протягом другої половини XIV – першої половини XV ст.

Феодалам фактично вдалося повністю ліквідувати ці залишки колишньої кріпацької свободи. Деякі великі та середні феодали в XV ст. Отримують від королів право вищої юрисдикції у відношенні населення своїх володінь – «право меча».

Ріст феодальної експлуатації та безправ'я кріпаків викликав посилення класової боротьби, яка проявлялася у формі місцевих озброєних виступів, а також втеч, відмови від виконання повинностей, у тому числі й від уплати церковної десятини. Вираженням соціального протесту угорських кріпаків було розповсюдження в XIV – на початку XV ст. в їх середовищі єресей флагелантів та вальденсів. Широкий відголос у народних масах знайшов також гусизм, для викорінення якого з 1418 р. в Угорщині діяла інквізиція. Вчення найбільш розповсюджених представників гусизму – таборитів було ідеологічною основою кріпацького повстання 1437–1438 рр., охопившого Трансильванію, а також Північно-Східну Угорщину. В ході його пліч-о-пліч боролися проти феодалів угорські та румунські кріпаки. Прямий вплив вчення таборитів відобразилося на воєнній організації та програмі масового кріпацько-плебейського руху «братриків», яке відбувалося в кінці 40-х рр. XV ст. в Словаччині [5, с. 593].

Як у Польщі й Чехії, угорські королі запрошували німецьких колоністів для заснування міст, які сприяли ростові прибутків королівської влади. Почасти в зв'язку з німецькою колонізацією, почасти в зв'язку з посиленням торгового обороту в Угорщині в XIII ст. спостерігається ріст міст, але ці міста ще довго, як у Польщі, відігравали другорядну роль у житті держави. Вони населені були переважно німцями та євреями, які в той час користувались в Угорщині рівноправністю й общинним самоуправлінням. Розвиток економіки Угорщини сприяв ростові швидше сільського господарства, ніж міст. Головним предметом експорту з Угорщини було в цей час вино, яке набуло загальноєвропейської слави. Угорські вина, що йшли з Угорщини Дунаєм і через Адріатику, збагачували сільських господарів, насамперед дворянство, а не міста.

В 1301 р. на угорському престолі настав кінець династії Арпадів. Почалася боротьба за угорський престол. Нарешті, в 1310 р. престол перейшов до анжуйської династії.

Анжуйські королі південної Італії давно вже прагнули закріпити зв'язок з Угорщиною в цілях панування на Адріатичному морі. При королях анжуйської династії на початку XIV ст. в Угорщині спостерігаються спроби посилення королівської влади, викликані тими ж загальними умовами, які характерні в той час для всієї Європи. Борючись з великими феодалами, анжуйські королі уникали скликати сейми, які були головним органом знаті, і управляли з допомогою своєї королівської ради, до якої запрошувалось переважно духовенство. В 1382 р. із смертю

Людовіка припинилась в Угорщині анжуйська династія. В цей час в історії Угорщини появляється новий великий фактор-наступ турів-османів, які стали тепер відігравати дедалі більшу роль у Східній Європі. Для угорців боротьба з турками стала одним з найбільш життєвих питань. У боротьбі з турками висунувся полководець Янош Гуаніді, за яким закріпилась слава національного героя. Він став регентом Угорського королівства. Після його смерті на престол було обрано його сина Матвія Корвіна. Час його правління – це період найвищого піднесення могутності Угорщини. При Матвії сейм скликався щороку. Після його смерті магнатська партія повергла Угорщину на досить тривалий час в становище політичного хаосу. 1514 р. в Угорщині відбулося повстання куруців – найбільше в історії цієї країни селянське повстання. Але угорське дворянство вчинило люту розправу з повстанцями. Катували їх сім'ї, наклали велику контрибуцію на честь поміщиків [1, с. 495].

Накладена контрибуція підірвала сили селянства, що призвело в свою чергу до підриву військової могутності Угорщини. Коли почався новий наступ турків, у розгромленого і розореного селянства не було ніякої охоти захищати державу своїх гнобителів. Справа закінчилсь повною поразкою Угорщини. У битві під Могачем 1526 р. турецький султан Сулейман Прекрасний вщент розбив угорців. Цим був покладений край угорській самостійності. Після цтого Угорщина розпалась на три частини. Частина її була захоплена турками, частина приєднана до володінь Габсбургів, до Австрії і тільки в Семиградді збереглось самостійне князівство [3, с. 424].

Список використаних джерел

1. Історія середніх віків / під ред. проф. А. Д. Удальцова, Е. А. Космінського, О. Л. Вайнштейна. – вид. 2-ге. – К.: Радянська школа, 1948. – Т. 1. – 583 с.
2. История средних веков / под ред. акад. Е. А. Косминского, С. Д. Сказкина. – М.: Гос. издат. полит. литературы, 1952. Т. 1. – 747 с.
3. Крип'якевич І. Всесвітня історія: у 3 кн. Кн. 2: Середньовіччя і нові часи. – К.: Либідь, 1995. – 424 с.
4. История средних веков: в 2 т. Т. 1: Учебник для ВУЗов по спец. «История» / Л. М. Брагина, Е. В. Гуткова, С. П. Карпов и др.; под ред. З. В. Удальцова и С. П. Карпова. – М.: Высш. Шк., 1990. – 495 с.
5. История средних веков: в 2 т. / под ред. С. Д. Сказкина, Е. В. Гутковой, Данилова, Я. А. Леи. – М.: Высш. шк., 1966. – Т. 1. – 593 с.